

**Ebba Wergeland:
Arbeidslinjas menneskeforakt
(Klassekampen 14.02.2008)**

I Soria-Moria erklæringen lovet de rødgrønne å øke sosialhjelpssatsene for å bekjempe fattigdommen. Det ble 5% mer i 2007, men så var det stopp. Bjarne Håkon Hanssen har gitt beskjed om at det ikke blir mer, verken i 2008 eller 2009. Og han legger til, at han ikke vil heve satsene selv om han får flere midler til rådighet. Det betyr at Hanssen nå styrer konsekvent etter "arbeidslinja". Den sier at sosialhjelpsmottakere må tynes økonomisk hvis man skal få dem i arbeid. Hanssen vil bare gi dem penger hvis de melder seg på kvalifiseringsprogrammet hans. Dårlig råd skal presse flere til å melde seg på. De som ikke henger med, har seg selv å takke for fattigdommen, og kan gå til Frelsesarmeen.

Dette er ikke nye tanker i sosialpolitikken. Historikerne kaller det "prinsippet om lavere attraktivitet". En engelsk fattiglovskommisjon sa det på denne måten for snart to hundre år siden: - *Den første og viktigste av alle betingelser, ...er at hans (den som får stønad) stilling ... ikke skal være så attraktiv som stillingen til den uavhengige arbeider av den laveste klasse.* (Royal Commission for Inquiring into the Administration and Practical Operation of the Poor Law. London 1834).

Prinsippet om lavere attraktivitet bygger på et enkelt og arrogant syn på stønadmottakere, arbeidsløse og fattige. De er late og arbeidssky, men lar seg styre med penger. De som får økonomisk støtte, må alltid holdes lenger nede enn selv den aller mest lavtlønte arbeideren. Ellers vil de ikke arbeide. Å være stønadmottaker må gjøres så avskrekkende som mulig.

Gjeninnføringen av arbeidslinjas tankemåte innebærer et brudd med hele etterkrigstidas sosialpolitikk. Den ideologiske helomvendingen er beskrevet i Attføringsmeldingen (St.meld.39 1991-92, s.40-41):

- *På begynnelsen av 1970-tallet ble økningen i antallet personer som forlot arbeidslivet før de nådde pensjonsalderen forklart med at det skjedde en utstøting fra arbeidslivet...Dersom forholdene hadde blitt lagt til rette, antok man ... at svært mange blant uførepensjonistene ville være i stand til å arbeide, og at de aller fleste ønsket å være i arbeid.*

- *Mens utstøting som forklaring på økende forbruk av uførepensjon tar utgangspunkt i faktorer utenfor individet og således rammer ufrivillig, har man i den offentlige debatten i den senere tiden vært mer opptatt av individuelle forklaringsfaktorer.....*

- *I denne sammenheng har det vært hevdet at fordi kompensasjonsnivået i uførepensjonen er så vidt høyt, vil mange med små medisinske plager velge trygd framfor arbeid. Enkelte har også vært opptatt av at det er lettere å være trygdet sosialt sett idag enn tidligere (mindre stigmatiserende)... Det har vært påstått at høyt forbruk av uførepensjon har en smitteeffekt..*

Den som leser dette får inntrykk av at mistenkeliggjøringen av stønadmottakerne dukket opp nærmest tilfeldig. I virkeligheten kom tankegodset fra Reagans USA og Thatchers England, og ble spredt av OECD til hele Europa:

Av politiske og økonomiske grunner har alle lands myndigheter innenfor OECD-området ledet folkemeningen i retning av et negativt syn på velferdsstaten og de stønadsavhengige skriver professor Knut Halvorsen ved Høgskolen i Oslo i en artikkel om holdninger til arbeidsløse. Det ...henger sammen med et paradigmeskifte i økonomisk teori med større vekt på tilbudssiden i arbeidsmarkedet og incitamentsproblemer. (Søkelys på arbeidsmarkedet 1/2005.)

Gamle dagers fattighjelp var beheftet med skam og stigmatisering. Det skulle mye til å be om hjelp. Arbeidslinja gjeninnfører skammen blant stønadmottakerne. Velferdsmeldingen (St.meld.nr. 35 1994-95) ga beskjed om at trygdene måtte utmåles slik at de ga

”incitament” (tilskyndelse) til jobbsøking. ”Vi skal gjøre arbeid til førstevalg”, sa Hill-Marta Solberg da hun presenterte den. Dermed sa hun indirekte at de som søker stønad, *ikke* har arbeid som førstevalg, og helst ikke vil arbeide.

Ekspertene og maktelite forteller oss at det skal lønne seg å arbeide (som om det ikke allerede gjør det), og at trygd og sosialhjelp må skjæres ned. Ellers vil ingen ta arbeid eller begynne på Hanssens kvalifiseringsprogram. De kunne like gjerne si til den arbeidsløse: - Vi vet at du kan finne arbeid, bare du får det litt verre.

Konsekvent snakkes det om ”passiv trygd” i motsetning til ”aktive tiltak” for å understreke det mindreverdige ved å være trygdemottaker.

Professor Espen Dahl ved Høgskolen i Oslo beskrev i et intervju i 2005 arbeidslinja i sosialtjenesten: - Kjennetegn ved arbeidslinja i sosialtjenesten er ofte paternalisme, strenge vilkår, sanksjonering, tett oppfølging og overvåking, behovsprøving og målretting. På denne bakgrunnen må vi spørre om arbeidslinja er en ”skamprodusent” som øker sosialhjelpmottakerens helsemessige problemer. (www.forskningsradet.no)

I 2005 kom NAV, den nye Arbeids- og trygdeetaten. I Rattsø-utvalgets utredning som lå til grunn for reformen (NOU 2004:13), kan vi lese at ”utviklingen i arbeidsmarkedspolitikken [EU/ OECDs anbefalinger] kjennetegnes av en styrking av arbeidslinjen, og er karakterisert ved bl.a. følgende kjennetegn” (s.85):

- Aktivisering av funksjonshemmede, sykmeldte, uføre, enslige forsørgere m.m
- Innskrenkning av stønadsnivåene så det gir sterkere incentiver til å skaffe seg og beholde arbeid (making work pay)
- Behovsprøvede framfor generelle stønader
- Tettere kobling mellom rettigheter og plikter (”something for something”)
- Tiltak for å øke yrkesaktiv periode

Nå gjaldt det å følge utviklingen i resten av Europa mot mer marked, og bryte med etablert norsk trygde- og stønadspolitik: ”Dagens organisering er i for stor grad preget av en historisk bakgrunn med en annen avveining mellom politiske mål og hensyn”. Det som må til er en forvaltning ”som kan forfølge arbeidslinjen i velferdspolitikken mest mulig effektivt” (s. 18). Rattsø-utvalget la vekt på mulighetene for stordriftsfordeler når det gjaldt informasjonsutveksling og kontroll med arbeidsløse og andre stønadssøkere. Når Hanssen og NAV insisterer på at de må lese folks journaler for å hindre trygdemisbruk, er det i tråd med visjonene for den nye etaten. Kontroll for å hindre at noen får for mye, er viktigere enn personvern hensyn. Ingen spør hvor mange som får for lite fordi de ikke kjenner rettighetene sine og ikke har råd til advokat.

Helt fram til slutten av 1970-tallet var det noenlunde tverrpolitisk enighet om at full sysselsetting var et offentlig ansvar. De som ikke fikk arbeid, hadde krav på økonomisk trygghet. Trygdesystemet var basert på tillit til at folk flest prøvde å forsørge seg selv. Arbeidslinja framstiller i stedet arbeidsløshet og stønadsbehov som den enkeltes ”valg”. Løsningen er å disiplinere individene til å godta all slags arbeid, ved å gjøre dem fattigere. Der det før het rett og plikt til arbeid, er det nå plikt til jobbsøking, uten rett til arbeid.

En 65-år gammel kontoransatt kvinne ble arbeidsløs da den lille bedriften hun hadde vært ansatt i ble kjøpt opp. De hadde ingen AFP-avtale, så hun gikk til NAV-Arbeid. Der fikk hun det travelt. Det var daglig oppmøte og kurs i CV-skriving og 15 jobbsøknader i uka som måtte journalføres omhyggelig for å vise at hun var aktiv og arbeidsvillig. Hele tida hadde hun trusselen over seg om at hun kunne miste dagpengene hvis hun ikke hang på. Litt andpusten betrodde hun seg til venninnen: - Du, jeg føler det nesten som om jeg er kommet på åpen soning, jeg.

Mange har reagert på de hysteriske aktivitetskravene fra Aetat, og på den menneskeforakten som ligger bak en slik hersing med folk. Men Aetat og NAV-Arbeid følger bare rådene fra OECD. Og OECD har funnet ut at det er bedre å plage arbeidsløse mennesker

med meningsløs aktivitet (kurs i jobbsøking og CV-skriving), enn å la dem kvalifisere seg til noe de kan leve av:

- Konklusjonen fra OECD er at effekten av aktivitetskrav som beslaglegger fritid gjennom blant annet krav til søkeadferd, innkalling til konsultasjon med arbeidsmarkedsmyndighetene og krav om tiltaksdeltakelse (gjerne av typen jobbklubb) synes å være mer effektiv for overgang til arbeid enn effekter av ulike kvalifiseringstiltak.

(St.meld.nr.9. Arbeid, velferd og inkludering, s.128)

Arbeidslinja vil forandre samfunnet. Jo mindre økonomisk trygghet det er for dem som er uten arbeid, jo flere vil godta underbetalte og utrygge jobber. Vi får "working poor" som i USA og England, der både to og tre underbetalte jobber kan være nødvendig for å forsørge seg. De som er minst etterspurt på arbeidsmarkedet vil rammes hardest. Allerede i dag må ungdom og minoritetspråklige ofte godta midlertidig og dårlig betalt arbeid for i det hele tatt å få arbeid. Når "arbeidskrafttilbudet" øker, slik hensikten er med arbeidslinja, blir det enda mere "kjøpers marked". Korte og dårlige kurs og attføringsopplegg kan i gode tider gjøre det mulig å få en plass i utkanten av arbeidsmarkedet. Når arbeidsløsheten øker igjen, er det disse som må gå først. Til en ny strøjobb dukker opp. De blir en fleksibel reservearme som må finne seg i det meste.

Arbeidslinja sprer et negativt bilde av stønadsmottakere og forbereder omlegging av trygdeordningene. Når tilstrekkelig mange tror at sykelønna eller uføretrygden i hovedsak blir misbrukt, er det lettere å skjære ned og stramme inn. Det er skremmende å se den tverrpolitiske enigheten om arbeidslinja i Stortinget. Det er skremmende å høre en LO-sekretær på Trondheimskonferansen si at NAV er LOs viktigste verktøy for jobb nr. 1. Arbeidslinja, og NAV styrt etter arbeidslinja, er stikk i strid med alt fagbevegelsen har stått for når det gjelder kamp mot arbeidsløshet og fattigkassetenkning og for rett til "arbeid eller brød". LO og de andre yrkesorganisasjonene må ta tankegodset bak arbeidslinja mye mer alvorlig enn de har gjort til nå. De funksjonshemmedes organisasjoner har hatt større klarsyn. De vet mye mer om hva det vil si å være arbeidsløs, trygdet, pasient, klient eller "bruker".

Ofrene for arbeidslinja må følges opp: sykmeldte arbeidskamerater som i sykefraværsoppfølgingens navn kan bli presset av arbeidsgiver eller NAV til å si opp jobben, godta dårligere arbeidsavtale eller simpelthen til å gi for mange private opplysninger. De har for eksempel krav på å ha med seg en "fullmektig" i møtene. Der har arbeidskolleger og tillitsvalgte en oppgave.

Tillitsvalgte, foreninger og forbund må bry seg mer om medlemmenes problemer med NAV, fra avbrutte sykepenger til avslag på trygd. Kanskje det trengs en krisetelefon for slike saker? Ekstra skolering av tillitsvalgte? Et sentralt ombud? Kanskje det bør bygges allianser mellom fagbevegelsen og funksjonshemmedes organisasjoner for å forsvare trygdeordningene og kreve at arbeid for alle fortsatt skal være et offentlig ansvar?

De NAV-ansatte er midt i en krevende omorganisering. Likevel må de også bruke kollektiv styrke til å avvise arbeidslinja som basis for NAVs arbeid. Mot overklassetenkningen bak arbeidslinja og "prinsippet om lavere attraktivitet", står et annet menneskesyn, som FFO (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon) har beskrevet godt i en høringsuttalelse om NAV-reformen:

- Arbeidsmarkedspolitikken må ha som prinsipielt utgangspunkt at alle vil – eller ved tilfredsstillende tilrettelegging og oppfølging vil kunne – ønske å delta i arbeidslivet, og at den enkelte ikke i utgangspunktet vil foretrekke en tilværelse som mer eller mindre passiv stønadsmottaker.